

în opera lui nu găsim așa multă psihologie — ca la Mommsen — în schimb căpătăm istorie vie, scrisă cu măsură, fineță și bun simț, acesta eclipsat uneori de retorism și o oarecare emfază italiană. Sînt porțrețe în istoria romană, pe care se pare că numai un Italian le poate face. Dacă Grecia va avea vreodată o cultură europeană, vom căpăta atunci și de la Greci o istorie greacă, și desigur că în ea vom întâlni profunzimi de adevăr neatînse azi de Curtius și Beloch.

Ferrero a ajuns cu istoria până la August. Poate că „Fin de la Civilisation Antique” înseamnă garanția că vom avea și o istorie a imperiului, dar așa ceva e greu de înfăptuit. Lucrarea asta n'a făcut-o nici Mommsen — și doar el era Mommsen — pentru că informațiile despre viața și oamenii de stat nu le dau documentele rămase. Apoi „Römische Geschichte” a lui Mommsen, „Grandeur et décadence” a lui Ferrero — sînt opere de tinerețe și le scriu numai oamenii amorezați de istorie. Mommsen, de pildă, a irecut îndată după acela la faza de erudit și critic. Pe de altă parte istoria Romei este un subiect interesant și atrăgător. Perioada până la August e din cele mai curioase, mai originale și mai fecunde. Occidentul a cunoscut trei forme politice: cetatea, statul medieval și imperial. Pe cîteși trele le găsim în epoca de declin sau de formație a republicii romane. Istoria Romei abundă apoi în personalități de seamă, reflectate în opere cu reputație ca ale lui Polibi, Salustiu, Cicero, etc.

Până la Tiberiu, punctul de perspectivă al istoricului se confundă cu perspectiva centrală a statului. După Tiberiu, punctul de perspectivă devine acela al provinciei sau religiei; înainte de a fi Romani, indivizii sînt Gali, Italiani, creștini. Ceiace face istoricul nu se mai chiamă istorie romană, ci istoria Spaniei, Italiei, Franței — sau se chiamă istoria creștinismului. Dacă Mommsen și Ferrero n'au mai continuat după planul, cum a fost concepută istoria republicii, dacă deci pentru istoria Imperială s'au

mulțumit să dea numai fragmente — pricina e c'au simțit că istoria Imperială prezintă față cu istoria republicii numai o continuitate de durată, nu și de subiect.

Cărtea lui Ferrero dovedește că nu se poate studia imperiul roman din punctul de vedere al Romei vechi. Urcarea pe tron a lui Septimius Severus — deci victoria candidatului armatei asupra candidatului senatului — reprezintă o criză, în care prestigiul senatului — deci reprezentantul puterii centrale tradiționale — sucombă. Ferrero arată că în Europa actuală, slavă și germanică, s'a petrecut, odată cu căderea monarhiei, o schimbare de autoritate analoagă, și pronosticul său e foarte sombru. Însă Ferrero cam exagerează autoritatea senatului până la S. Severus. Deși nici un împărat n'a conceput o normă de stat fără senat, știm totuși că senatorii erau demulți la discreția împăraților și, neavînd armată proprie, senatul semăna cu o moluscă fără scoică — în mijlocul unor raci. Apoi în vremea asta soldații nu mai sînt Italiani, ci se recrutează dintre provinciali și barbari. Stratocrația se confundă deci cu invazia în Roma a elementelor neromane. Dacă istoria veche se sfîrșește cu romanizarea lumii mediteraneene, evul mediu începe cu deromanizarea ei. Prin recrutare se deromanizează armata, prin creștinism se deromanizează religia și lucrul acesta aduce slăbirea imperiului roman. Un al treilea factor de descompunere ar mai fi oligantropia, de care au suferit și cetățile grecești, cu această deosebire că în Grecia oligantropia era mecanică — din pricina războaielor necurmate — pe cînd la Romani oligantropia era organică: fizică și morală. Mister nediscriabil niciodată.

(Albert Thibaudet, *La Nouvelle Revue Française*, 8 Année, No. 97).

Critica spiritului german

Nici-un popor, nici chiar Francezii nu și-au făcut atîtea laude. Totuși am face rău să ne îndoim

acuma de noi înșine. Până acum aveam nevoie de modestie, azi tre. bue să adoptăm o altitudine viguroasă și conștientă.

În general, nu ne-am întrebat serios ce înseamnă caracter național. De obicei a fost confundat cu produsele culturii, cu însușirile individuale. Se spunea totdeauna că rasele blonde sînt geniale. Puțin importa că printre cele cîteva zeci de genii universale abia s'a păsît un exemplar blond, că mai toți erau oameni cu părul negru și că Englezii, a căror influență civilizatoare n'a fost întrecută de nici-o națiune, sînt complet lipsiți de genii. Așa și Evreii: cu tot numărul lor mic, au produs cel mai mare număr de genii universale și elica transcendentă a Occidentului o avem dela ei.

Se poate spune că poporul, care produce muzicanți, poeți și filozofi, are „viziune și sentiment”; dimpotrivă, poporul „formelor și normelor”, cum e grupul latin, încarnează voința și e lipsit de sentiment și viziune.

Cine creiază „forme”, uzează însă de violență. Luîndu-se singur drept normă, nu se înțelege decît pe sine. Totuși fiind convins de calitatea creațiunii sale, nu cunoaște îndoiala și nu-i tiran. Celălalt tip, dimpotrivă, nu poate să domine, căci ar însemna atunci să-și piardă echilibrul, necunoscînd în nedreptatea pe care o face el nici-o limită.

Deși Germanii lui Tacit iubeau libertatea, cei de azi dau puțină importanță liberului arbitru și responsabilităților proprii. Ei nu sînt o nație, ci o asociație de interese opuse. Nereprezentînd o idee națională, ei reacționează în afară nu ca propagandisti sau civilizațori, ci comercial. Așa se explică organizația birocratică, feudală și militară a Prusiei: ca putere extragermană aceasta cucerii jumătate din Germania și-și alipii fără coesiune tot restul. Lipsa de voință și de caracter național a fost înlocuită printr-o organizație rigidă, printr-o ligă de prinți și printr-o armată puternică. Sistemul semăna cu acela al unei națiuni, însă în realitate nu era decît o

comunitate economică, autocratică, cuirasată. Ordinea militară era temelia edificiului. Tonul cazon, adoptat în interior, avea de corespondent în afară politica groșieră cu înimicirii și catastrofe politice.

Sistemul prusian, cu titlul medieval de imperiu german, nu era un edificiu național și popular, ci o asociație dinastică și militară cu fațadă constituțională. În consecință, naționalismul interesat adoptă formele antipatice și puțin demne, pe care le cunoaștem, deși cu însușirile acestea el avea pretenția să întemeieze fericirea lumii. Ar fi însă un mod de vedere simplist acela de a găsi acum, în urma dezastrului, că Germania nu trebuia să facă politică continentală ori mondială. Cauza nenorocirii a fost numai slăbiciunea noastră de voință. În mijlocul națiunilor autonome și suverane, Germania rămăsese o țară guvernată patriarhal, tutelată de clasele privilegiate ori de dinastiile divine. Bismarck zicea că cu o mină de țărani și de grenadiri poate să întrunde întreg poporul acela educat în sentimente dinastice. Constituția lui Bismarck făcuse din imperiu un stat prusian autoritar; distrusese în toate generațiile năzuința către libertate; le imprimase pecetea dezonorantă a depravării sociale și morale. Incapacitatea politică atinsese culmea în 1880, după care urmă epoca marelui capitalism patriotic și naval din 1900.

Dacă patru ani de foamete, războiu și revolte militare ne-au mințit de toate păcatele astea, nu însemnă acum că Germania și-a schimbat firea. Bilanțul nostru e acesta: posedăm înalte calități de spirit și de suflet. Morala și mentalitatea sînt normale, dar sîntem teribil de slabi în ce privește voința autonomă. Idealurile i-au fost impuse poporului de către uzufructieri, de către îmbogățirii marii mașini a războiului. Nici Bismarck nu aproba asemenea idealuri.

Și cînd te gîndești, noi sîntem făcuți numai pentru misiuni culturale. Așa a fost și acum o sută de ani, dar am uitat. Lipsa noastră de energie politică ne-a dat în schimb

pretenții de putere—și am pășit ca Faust cel abătut dela calea lui, când a căzut între vrăjitori, spada-sini și alchimisti.

Generația de azi are datoria să lămurească lucrul acesta unui popor capabil de o vastă activitate culturală, cum e știința, morala, religia, etc.. E nevoie de un ideal nou. Știm ce înseamnă „cultură”, e vorba acum să voim și s'o impunem în viața publică și în legislație ca un prim și ultim cuvânt. Să ni se pară că intrăm ca într'o epocă nouă. Aceasta va fi cu puțință, dacă lupta între clase va înceta să mai fie un scop în sine.

(Walter Rathenau, *L'Esprit Nouveau*).

Politica financiară a Franței

Parlamentul francez a votat bugetul pe 1922. Situația financiară a statului apusean însă e serioasă și se agravează pe zi ce trece. Cauza ? Întăiu faptul că Germania nu plătește indemnitațiile de războiu datorite conform tratatului și deci nu se poate acoperi bugetul special ale cărui sume sînt destinate restaurării regiunilor devastate, pensiunilor răniților, văduvelor și orfanilor de războiu. Urmarea este că Franța trebuie să găsească mijloacele financiare pentru a face față acestor cheltuieli.

Dar suma pe care Comisia de reparații a acordat-o Franței e cu mult inferioară evaluării pierderilor suferite de Francezi în războiu; astfel că, chiar dacă Germanii ar plăti regulat indemnitatea, tot trebuie găsite mijloace financiare pentru acoperirea unei părți din cheltuielile prevăzute în bugetul special. Or sumele ce trebuiesc acoperite se cifrează la 80 miliarde pe un period de 10 ani și acestea împreună cu pensiunile și dobânzile la împrumuturile deja făcute pentru restaurare, necesitează anual înscrierea în bugetul special a 12—14 miliarde.

Și cînd Germania nu plătește, întreg acest total cade asupra contribuabilului francez. Perspectiva e înspăimîntătoare, dacă ținem

samă și de datoria publică franceză.

Această datorie, care la 15 Noembrie 1921 era de 326 miliarde, la 31 Decembrie 1921 era de 328 miliarde și, după evaluările d-lui Henry Chéron, va fi până în cîțiva ani de 450 miliarde; ceiace va reprezînta ca dobînzii și anuități 21 miliarde anual. Adică aproape întregul buget absorbit de plata dobînzilor. De aceia, cu drept cuvînt, scria raportorul proiectului de buget pe 1922, d. Doumer :

„Am ajuns la această situație paradoxală că pe măsura ce bugetele noastre cresc, mijloacele disponibile pentru asigurarea mersului serviciilor publice se micșorează. Curînd, de nu luăm sama, Statul, după ce va fi ipotecat toate veniturile sale creditorilor, nu va mai putea trăi”.

Pe 1922, Franța are două bugete : unul special, de care ne-am ocupat mai sus și unul ordinar. Acesta din urmă se cifrează la 25 miliarde, din care 14 miliarde anuități și 11.800 milioane, cheltuieli civile și militare. Însă veniturile nu dau decît 23 miliarde; restul va fi acoperit, cași în cei doi ani precedenți, prin lichidarea stocurilor și contribuția cîștigurilor de războiu. Dar în 1923 situația nu va mai fi aceeași : disponibilitățile vor scădea și cheltuielile vor crește cu cel puțin 3 miliarde; în 1924 va fi și mai rău. D. Henry Chéron calculează la 6—7 miliarde veniturile normale și permanente ce vor trebui create în mai multe etape, pentru a se ajunge la echilibrarea sinceră a bugetului ordinar.

Acest deficit nu se poate acoperi decît prin trei căi : economii, un mai bun rendement a impozitelor actuale și prin crearea de noi venituri.

Despre împrumuturi, nu poate fi vorba. Ele aduc ruina financiară și distrug activitatea economică a țării : Cînd statul împrumută cu 6 la sută, cele mai solide și mai interesante întreprinderi nu pot găsi bani decît cu o dobîndă foarte ridicată ; pe lîngă alte consecințe, acest lucru, singur, provoacă și scumpirea neconținută a vieții.